

לעילוי נשמת אמי מורתי הצדקנית מרת שיינא בת הרב ישראל שלום ע"ה
נלב"ע יד סיון תשע"א

דברי ישר

לקוטים, מוסרים ופרפראות בפשט ובדרש
בפרשת השבוע ובענייני דיומא
בעריכת ישראל שלום דבורץ

שנה עשירית
גליון תפ"ו - 486

פרשת עקב תשע"ז

בית ישר

ערים שיונקים מהשמים

ערים גדלת ובצרת בשמים (דברים ט, א)
הפנים יפות מבאר שהז' עממים חיברו את עצמם דרך שריהם של מעלה לינוק ממקור הקדושה עד כדי כך שהיו בגדר של **עצומים מן** (דברים ז, א), שישראל לא יכלו לתקנם בגלל צורת היניקה שלהם ולכך הוצרכו להכריתם.
גם עריהם הבצורות - בתי ערי חומה היו מחוברים לשורש בשמים במזלות שריהם, זה מה שאמר כאן שהערים בצורות - בשמים, שמחוברים ויונקים משם.

ומוסיף הפנים יפות ומוכיח דבריו שבבתי ערי חומה [ערים בצורות] היה קדושה, כמו ששינוי במשנה כלים (א, ז). לפי פירוש, אין זה לשון גוזמא, אלא תיאור מדויק של משה למציאות שתעמוד לפני ישראל בבואם לכבוש את הארץ, שלא יוכלו בכוחם הטבעי לכבושה אלא רק במעשי ה'.

כמו היום ולא כמו יום אחר

שמע ישראל אתה עבר היום (דברים ט, א)
כשאמר להם דבר זה, היה בחודש אדר ואת הירדן עברו רק בניסן.
לכך מבארים **רבי אברהם אבן עזרא** והחזקוני שהכוונה היום בעוד זמן (קרוב), או שאמר להם תהיו מוכנים למעבר כעת ותתכוננו כאילו אתם עוברים היום.
האור החיים הקד' מפרש **היום**, היום - בזמן הזה רק אתם עוברים את הירדן, אבל לעתיד לבוא גם אני אעבור את הירדן.

רצה שיבקשו עליו רחמים

שמע ישראל אתה עבר
האור החיים הקד' מפרש שמכיון שמשה רצה שישראל יבקשו עליו רחמים שיכנס לארץ, לכן אמר להם בלשון **שמע ישראל**, שיסכיתו וישמעו את הדברים שמאחרי הדברים, והם **שאתה עבר**, ולא אני שנשאר כאן, ולכן ראוי שיבקשו עליו רחמים שאף הוא יעבור.

שכחת ברכת המזון גורמת לע"ז וביטול תורה וחורבן הארץ

הנצי"ב בהעמק דבר ביאר כי בפסוקים הקודמים צייתה התורה על ברכת המזון והזהירה כי אם ישכחו לברך ברכת המזון שהיא אמונה בהשגחת ה', יגיעו לידי עבודה זרה וביטול תורה לגמרי, ומזה יבוא לחורבן הארץ לגמרי.
ומפני שמציאות כזאת, של לעבוד עבודה זרה וחורבן ושמת הארץ בעמדם אז במצב כה מרומם, היתה בלתי נתפסת ולא ניתנת להבנה, וכפי שמיטיב **רבי שמשון רפאל הירש** לתאר זאת בזה הלשון: **שמע ישראל** - הדברים העומדים להיאמר כאן הם בניגוד למראה החיצוני של המאורעות, שהרי נראה מן המאורעות שישראל הם גיבורים ואמיצי לב וכבר הגיעו לשלמות מוסרית.

התורה שוללת את שתי אלה, ולפיכך: "שמע!"

לכך מתחיל בפסוקים הבאים לתאר כיצד אפשר להתגלגל ולהדרדר למציאות נוראה כזאת.

אושר ועושר מחייב אמונת ה'

רבי שמשון רפאל הירש מסכם את הפרק הקודם בלשונו הזהב:
הפרק הקודם העמיד אותם על הסכנה שהאושר טומן לאושרם אם ישכחו באושר את חובתם.

כי כל אושר נוסף רק מוסיף על חובתם להיות לברכה בכל ברכה שנתקבלה ולקיים את רצון ה' מתוך עושר.
סכנה נשקפת לאושרם אם ישכחו את ה' שנתן להם את אושרם, אם יבטחו בכוחם ובחסד כוחות הטבע שהאליהו [=הפכום לאלהיהם] אותם וזנו אחריהם, אם יראו באלה את המקור ואת התנאי לאושרם.

כאשר יחדלו להיות עם תורת ה', תילקח מהם ארץ תורת ה' והם יאבדו, כדרך שהגויים אבדו בעוברים על תורת המוסר של ה'.

צדק ישר

לחם בלי לפתן ולא בעניות

אָרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכָּנַת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם (דברים ח, ט)
הרב חיד"א בפני דוד כותב שבילדותו שמע **מחכמי קשטיליא** דבר פשוט. העני, אוכל רק לחם, לבד בלי דבר ללפת את הפת, כי הרי הוא עני ומסכן, וכאשר ירעב, יאכל רק לחם.
זה הכל בטבעו של עולם, אבל בארץ ישראל יהיה שפע רב בכל ועוד זאת יתירה כי הלחם יהיה כל כך מוטעם מאד שאין צריך ללפתן ויאכלוהו כמו שהוא, לבד.
זה שאמר הכתוב **אָרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכָּנַת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם**, רוצה לומר, תאכל בה לחם לבדו, אבל אין זה מעניות, שהרי לא תִּחְסַר כֹּל בָּהּ, אבל יהיה הלחם מוטעם מאד ותאכלו לחם לבד.

מִצְוַת יִשְׂרָאֵל

לשון הבאי - גוזמא, לא לשון שקר בירור דברים

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתָה עֵבֶר הַיּוֹם אֶת הַיְיָדָן לְבָא לְרֵשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מְמֹד עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׂמַיִם (דברים ט, א)

בגמרא חולין (צ): אמר רבי אמר: דברה תורה לשון הואי [פי' גוזמא]... ערים גדלות ובצורת בשמים.

והגוזמא בזה היא, כי לא יתכן שיהיו אמנם ערים בצורות בשמים, אך זה ציור גוזמאי להפראת גובהן וצורתן הענקית של הערים.

התורה אור מציין לדברים א (כח) שגם שם מוזכר הלשון הזה בדברי המרגלים שמשו חוזר עליהם שם [אָנְהָ אָנְחָנוּ עֲלֵינוּ אֲחֵינוּ הַמָּסוּ אֶת לְבָבְנוּ לְאֹמֵר עִם גְּדוֹל וְרָם מְמֹנֵנוּ "ערים גדלות ובצורת בשמים" וגם גְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שם].

בספרי בסוף פרשת דברים יש גירסא קצת שונה: **ערים גדלות ובצורת בשמים** (א, כח), **רבן שמעון בן גמליאל אומר דברו כתובים לשון הבאי שנאמר שמע ישךאל אתה עבר היום את הייךדן.**

בהגהות הגר"א מגיה רבינו זיע"א ערים גדלות ובצורת בשמים (א, כח), רבן שמעון בן גמליאל אומר דברו כתובים לשון הבאי **וכן מה** שנאמר שמע ישךאל אתה עבר היום את הייךדן וגו'.

בתורה תמימה (דברים א הערה לה) כתב שהגהת הגר"א היא כך: והגיה הגר"א דצ"ל - **כך דברה תורה לשון גוזמא וכן מה שנאמר שמע ישראל אתה עובר וגו'.**

ומבאר כוונת הגר"א, שאי אפשר לגרוס כמו שהוא לפנינו שנאמר וכו', כי למה לו להביא ראיה מפרשת עקב בעוד שכאן (בפרשת דברים) במקום דרשה זו כתוב לשון זה, ולכן הגיה וכן מה שנאמר, כלומר כאן ושם דברה תורה כלשון זה.

ביאור הדברים, שלפי גירסת הגר"א למדים את הדבר משתי המקומות, בפרשת דברים ומפרשת עקב.

לאחר שמביא את הגהת הגר"א, כותב התורה תמימה בהערה זו וגם בספרו **מקור ברוך** (ח"ג כט), שלולא דברי הגר"א, נראה לומר שאין צריך להגיה אלא אדרבה כמו שהגירסא לפנינו כך מוכרח וכך צריך להיות.

זאת מפני שהלשון בפרשת דברים אינו מלשון התורה אלא רק מלשון המרגלים, ואין מדבריהם ראיה, אבל בפרשת עקב שזהו לשון התורה, למדנו שדברה תורה בלשון הבאי. זאת אומרת שהלימוד הוא רק מפרשת עקב ולא מפרשת דברים.

רש"י בפירושו על התורה מביא את הדרש, על הפסוק בפרשת דברים ולא בפרשת עקב.

כבר נדרש לענין זה מהיכן למדים דבר זה, **רבי יעקב גוזנדהייט בתפארת יעקב** על חולין (צ): וזה לשונו: רש"י ז"ל כתב בפרשת דברים א' על פסוק זה, דברו הכתובים בלשון הבאי, וכן

המציין כאן (כוונתו לבעל התורה אור) דברים א'.

והוא תמוה לפי עניות דעתי, דאם כן [שמביאים ראיה ממה שכתוב בתורה שבני אדם אמרו] הוי להו להביא [את הפסוק] מְגִדָּל וְרָאִשוּ בְּשָׂמַיִם (בראשית יא, ד) דפרשת נח [שאמרו אנשי דור הפלגה], ו[מכך שלא הביאו ראיה מפסוק זה שהוא מוקדם וראשון] על כרחך דאין מזה ראיה כלל, דממה שדברו דור הפלגה והכתוב מזכיר לשונם, אין ראיה דדברי הכתובים לשון הבאי.

וכן התם [בפרשת דברים], הם דברי המרגלים שאמרו להפחיד העם וגזמו עליהם והכתוב מספר דבריהם, והרי אמרו שקר ארץ אוכלת יושביהם וכן כל דבריהם זיבה הם, והכתוב מספר מה שאמרו.

[ועל כן אי אפשר לומר שמדברי המרגלים הראיה שדברה תורה בלשון הבאי].

אבל אני תמה שהרי מקרא מלא הוא פרשת עקב (ט, א) שאמר משה עצמו, **שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתָה עֵבֶר הַיּוֹם וְכוּ' עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׂמַיִם**, ולזה הכתוב נתכוונו כאן, וזה ברור.

דברי רבי יעקב מבוררים שהלימוד אינו מפרשת דברים אלא מפרשת עקב, וזה כמו שכתב התורה תמימה שהבאנו.

עד כאן תורף הדברים שמהם נראה שמה שהכריח את הגר"א להשאיר הדברים על כנם ולבאר שהדרש הוא גם מהפסוק בדברים, הוא מפני שהספרי דורש את הדרש על הפסוק שם.

גם רש"י שפירש שדברו הכתובים בלשון הבאי, על הפסוק בדברים, יתכן שפירש כך דוקא שם, כי הספרי הוא על הכתוב שם.

אמנם הערתו של התפארת יעקב, על המציין [תורה אור] במסכת חולין [ובמסכת תמיד כט.], היא מפני שבגמרא אין משמעות לומר שהכוונה היא על הפסוק בפרשת דברים, ובהחלט אפשר לציין לפרשת עקב שבפסוק זה יש יותר משמעות ללמוד שדברה תורה בלשון הבאי.

בספר נחלת יעקב לרבי יעקב בן בנימן אהרן (ביאור קדמון על רש"י והרא"ם) מחדש חידוש מתוק מדבש ומיישב את כל הקושיות בבת אחת.

המרגלים, אמרו רק **שהערים גדולות**, אבל הם לא העזו לומר שהם **בצורות בשמים** כי חששו שלא יאמינו להם בגלל זה וכל עדותם ודיבתם הרעה תרד לטמיון, ומי שאמר זאת זו התורה שדיברה בלשון הבאי ולא חששה שלא יאמינו לה, שהרי זה רק לסבר את האוזן ולהמחיש את הדברים והתורה היא תורת אמת.

בבינת ישר הבאנו את פירושו של בעל הפנים יפות שמה שנאמר כאן ערים בצורות בשמים, הכוונה לחיבורם לשורש עליון, ולפי פירושו, אי אפשר לדרוש כאן שדברה תורה בלשון הבאי, שלא היה זה גוזמא כלל, אלא מציאות ברורה, ולכן הלימוד הוא מהפסוק בדברים ששם אי אפשר לפרש כך.

בחיפושי אחר הבנה בדברים, נגלה לעיני כיצד מהדירים ששלחו ידיהם בקדשים גרמו לשרשרת של עיוותים, ותילי תילים של גיבובי דברים מחוסרי הבנה.

באינצקלופדיה התלמודית כרך לו בתוך הערך 'לשון תורה-לשון חכמים' (טור תשלז) מצאתי ביאור מחדש ו"מחלוקת" ראשונים ואחרונים על מה דרשו חז"ל שדברה תורה בלשון הבאי, כשהם מצטטים את פירוש **רבנו הלל** במקום (לא ברור לאיזה מקום הם מתכוונים, כדלהלן) שההבאי הוא על מה שאמרה התורה שמע ישךאל אתה עבר היום את הייךדן, והרי לא עברו היום (שזה א' שבת, אלא ב' ניסן עברו), הרי לך שדיברה תורה בלשון הבאי.

בזה יצרו מחלוקת ראשונים בביאור הכתוב - ראה מה שהבאנו ב**בינת ישר** מהראב"ע והחזקוני.

מאחר וקבלתי ממור"ר **רבי שלמה ברעודה זצ"ל** שלא לסמוך על ציונים ומקורות המובאים בספרים ואם מביאים דברים צריך לחפש ולמצוא במקור הדברים, ובנוסף קצת היה לי תמוה פירוש זה, שהרי **הבאי** פירושו הראשונים שהוא לשון **גוזמא** ואין זה מתקרב לגדר של **דבר שאינו נכון**, ואילו לפי פירוש זה משמע שהוא מילה נרדפת ל**שקר וכו'**, על כן תרתי וחיפשתי אחר הדברים למוצאם בדברי **רבנו הלל**.

יגעתי באנחתי רבות עד מקום שידי מגעת, ולא מצאתי בדברי רבינו הלל כפירוש הזה, ואף **הגאון רבי שכנא קולדצקי זצ"ל** שההדיר הספרי עם ביאור רבנו הלל והוסיף מדיליה, לא הזכיר בזה כלום.

בסייעתא דשמיא, לאחר שעות רבות של חיפוש אחר חיפוש, כשאני תר ומוצא מחברים וחוקרים שונים שעסקו בענין, וגיבבו בזה גיבובי דברים ואכמ"ל, מצאתי שמקור ה"רבנו הלל", הוא בהגהת **מאיר עין** על הספרי, בפרשת דברים (א, כח) ציון ב' שכתב על אתה עבר היום - דאי אפשר שיעברו היום, **מפי ר"ה** - עד כאן דבריו שם.

ומהגהה זו כבר הפכו לצטט שכך פירש חד מקמאי ראשונים כמלאכים, פירוש שנראה כמגלה פנים בתורה שלא כהלכה רח"ל.

כל עוד שלא נמצא דברים אלו מפורשים בדברי רבנו הלל, עלינו לדחותם מכל וכל, ביחוד שמקור הפירוש הזה הוא במהדורת **מאיר פרידמן - איש שלום מקרשנא קאשווי**, שבצעירותו עמל בתורה והתעלה, אבל לאחר נישואיו נתפס רח"ל להסכלה ונהיה פרופסור וחוקר שההדיר חלק ממדרישי חז"ל "בצורה מדעית" וד"ל.

בקוצר הזמן לא הספקתי לקבל את תשובתם של מו"לי האינצקלופדיה התלמודית לענין זה, בעת שאקבלה אפרסם בל"ג את דבריהם מעל גבי גליון דברי ישר. והקב"ה יצילנו מטעויות ומשגיאות.